

Adolygiad o Gynaliadwyedd Ariannol – Cyngor Bwrdeistref Sirol Conwy

Blwyddyn archwilio: 2023-24

Dyddiad cyhoeddi: Awst 2024

Cyfeirnod y ddogfen: 4440A2024

Paratowyd y ddogfen hon fel rhan o waith a gyflawnir yn unol â swyddogaethau statudol.

Mewn achos o dderbyn cais am wybodaeth y gall y ddogfen hon fod yn berthnasol iddo, tynnir sylw at y Cod Ymarfer a gyhoeddwyd o dan adran 45 o Ddeddf Rhyddid Gwybodaeth 2000. Mae'r cod adran 45 yn nodi'r arfer wrth ymdrin â cheisiadau a ddisgwylir gan awdurdodau cyhoeddus, gan gynnwys ymgynghori â thrydydd partïon perthnasol. O ran y ddogfen hon, mae Archwilydd Cyffredinol Cymru ac Archwilio Cymru yn drydydd partïon perthnasol. Dylid anfon unrhyw ymholiadau ynghylch datgelu neu aildefnyddio'r ddogfen hon at Archwilio Cymru yn swyddog.gwybodaeth@archwilio.cymru.

Rydym yn croesawu gohebiaeth a galwadau ffôn yn Gymraeg a Saesneg. Ni fydd gohebu yn Gymraeg yn arwain at oedi. Rydym yn croesawu gohebiaeth a galwadau ffôn yn Gymraeg a Saesneg. Ni fydd gohebu yn Gymraeg yn arwain at oedi.

Mae'r ddogfen hon hefyd ar gael yn Saesneg. This document is also available in English.

Cynnwys

Adroddiad cryno	
Pam y cynhaliom ni'r archwiliad hwn	4
Ein dyletswyddau archwilio	4
Ein hamcanion ar gyfer yr archwiliad hwn	4
Pam fod cynaliadwyedd ariannol yn bwysig	4
Yr hyn y gwnaethom fwrw golwg arno a sut y mae da'n edrych	4
Ein dulliau archwilio a phan wnaethom gynnal yr archwiliad	6
Yr hyn a ganfuom	6
Ein hargymhellion ar gyfer y Cyngor	8
Atodiadau	
Atodiad 1 – cwestiynau a meini prawf archwilio	9

Adroddiad cryno

Pam y cynhaliom ni'r archwiliad hwn

Ein dyletswyddau archwilio

- 1 Mae'n rhaid i'r Cyngor roi trefniadau ar waith i gael gwerth am arian am yr adnoddau y mae'n eu defnyddio, ac mae'n rhaid i'r Archwilydd Cyffredinol fod yn fodlon ei fod wedi gwneud hyn.
- 2 Gwnaethom gynnal yr archwiliad hwn i helpu i gyflawni dyletswyddau'r Archwilydd Cyffredinol o dan adran 17 o Ddeddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2004. Gall hefyd lywio astudiaeth ar gyfer gwella gwerth am arian o dan adran 41 o Ddeddf 2004, a/neu archwiliad a gynhaliwyd gan yr Archwilydd Cyffredinol o dan adran 15 o Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015.

Ein hamcanion ar gyfer yr archwiliad hwn

- 3 Rhoi sicrwydd bod gan gynghorau drefniadau priodol i gefnogi eu cynaliadwyedd ariannol.
- 4 Egluro sefyllfa ariannol cynghorau a'r pwysau a'r risgiau allweddol i'w cynaliadwyedd ariannol.

Pam fod cynaliadwyedd ariannol yn bwysig

- 5 Mae cyfuniad o ffactorau, gan gynnwys cost gynyddol darparu gwasanaethau a galw cynyddol am rai gwasanaethau yn rhoi pwysau sylweddol ar gyllid llywodraeth leol.
- 6 Er gwaethaf y pwysau hyn, mae'n dal yn ofynnol i gynghorau osod cyllideb gytbwys wrth ddarparu nifer o wasanaethau statudol. Mae cynghorau hefyd yn darparu ystod o wasanaethau anstatudol y mae cymunedau'n dibynnu arnynt.
- 7 Yn y cyd-destun hwn, mae'n bwysig bod cynghorau'n datblygu dull strategol o'u cynaliadwyedd ariannol dros y tymor hwy i'w helpu i sicrhau gwerth am arian wrth ddefnyddio eu hadnoddau.

Yr hyn y gwnaethom fwrw golwg arno a sut y mae da'n edrych¹

- 8 Gwnaethom adolygu dull strategol y Cyngor o gefnogi ei gynaliadwyedd ariannol, ei ddealltwriaeth o'i sefyllfa ariannol bresennol, a'i drefniadau ar gyfer adrodd a goruchwyllo ei gynaliadwyedd ariannol. Cyfyngwyd yr archwiliad hwn i ystyriaeth o'r

¹ Wedi'i ddiffinio fel 'beth ddylai fod' yn unol â deddfau neu reoliadau, 'yr hyn a ddisgwylir' yn unol ag arfer gorau, neu 'beth allai fod', o ystyried amodau gwell.

trefniadau y mae'r Cyngor wedi'u rhoi ar waith i gefnogi ei gynaliadwyedd ariannol. Nid adolygiad o reolaeth ariannol ehangach y Cyngor oedd hwn, na'r penderfyniadau ariannol unigol y mae'r Cyngor wedi'u gwneud neu'n bwriadu eu gwneud.

- 9 Rydym yn cydnabod y bydd rhai ffactorau a fydd yn effeithio ar gynaliadwyedd ariannol cynghorau y tu hwnt i gwmpas yr archwiliad hwn, gan fod yr archwiliad hwn yn canolbwyntio ar y trefniadau y mae cynghorau'n eu rhoi ar waith. Fodd bynnag, lle gwnaethom nodi materion cyffredin drwy ein gwaith maes sy'n mynd y tu hwnt i'r trefniadau y mae cynghorau wedi'u rhoi ar waith, byddwn yn adrodd ar y rhain yn ein hadroddiad cryno cenedlaethol arfaethedig.
- 10 Rydym hefyd yn cydnabod yr heriau ariannol digynsail y mae cynghorau wedi'u hwynebu ers blynnyddoedd lawer ac rydym yn debygol o barhau i'w hwynebu am o leiaf y tymor canolig. Mae hyn yn cynnwys pwysau ariannu'r sector cyhoeddus a ddilynodd yr argyfwng ariannol yn 2008 ac effaith y pandemig ar y pryd a'i ôl-ffeithiau parhaus. Yn fwy diweddar mae cynghorau hefyd wedi wynebu gostyngiadau sylweddol mewn termau real mewn pŵer gwario o ganlyniad i'r cynnydd cyflymaf mewn chwyddiant ers degawdau. Ochr yn ochr â'r holl ddiwyddiadau hyn, bu cynnydd sylweddol yn y galw am rai gwasanaethau hefyd, gan gynnwys, er enghraifft, effaith poblogaeth sy'n heneiddio a'r galw cynyddol am rai gwasanaethau. Mae'r ffactorau hyn yn bennaf y tu hwnt i reolaeth unrhyw gyngor unigol.
- 11 Yn erbyn y cefndir tymor hir hwn o heriau ariannol mae angen i gynghorau ymateb i heriau mwy diweddar yn gyflym ac rydym yn deall, yn anochel, mewn llawer, os nad pob cyngor, fod rhai o'r manylion penodol o ran sut y bydd pwysau ariannol yn cael eu taclo dros y tymor canolig yn dal i gael eu penderfynu. Mae'r adroddiad hwn yn nodi ein barn ar drefniadau ariannol y cyngor, a lle bo'n briodol lle credwn y gellid cryfhau'r rhain i helpu i wella cynaliadwyedd ariannol y cyngor dros y tymor canolig. Dylid edrych ar ein hadroddiad yng nghyd-destun y pwysau ariannol ehangach a hirdymor hyn.
- 12 Roedd yr archwiliad yn ceisio ateb y cwestiwn cyffredinol – **A oes gan y Cyngor drefniadau priodol i gefnogi ei gynaliadwyedd ariannol?** Er mwyn gwneud hyn, rydym yn ceisio ateb y cwestiynau canlynol:
- A oes gan y Cyngor strategaeth glir ar gyfer ei gynaliadwyedd ariannol hirdymor?
 - A yw strategaeth ariannol y Cyngor yn cael ei chefnogi gan ddealltwriaeth glir o'i sefyllfa ariannol?
 - A yw trefniadau adrodd y Cyngor yn cefnogi goruchwylio ei gynaliadwyedd ariannol yn rheolaidd?
- 13 Mae'r meini prawf archwilio a ddefnyddiwyd gennym i asesu trefniadau'r Cyngor yn erbyn pob un o'n cwestiynau wedi'u nodi yn **Atodiad 1**. Mae hyn wedi cael ei lywio gan ein gwybodaeth gronol, yn ogystal â thynnu ar rai cyhoeddiadau a gynhyrchwyd gan y Sefydliad Siartredig Cyllid Cyhoeddus a Chyfrifyddiaeth (CIPFA).

Ein dulliau archwilio a phryd y cynhaliom ni'r archwiliad

- 14 Mae ein canfyddiadau yn seiliedig ar adolygiadau o ddogfennau a chyfweliadau gyda sampl o gynghorwyr ac uwch swyddogion. Mae'r dystiolaeth a ddefnyddiwyd gennym i lywio ein canfyddiadau wedi'i chyfyngu i'r ffynonellau hyn. Gwnaethom y gwaith hwn ym mis Mai 2024
- 15 Rydym yn ymgymryd â'r gwaith hwn ym mhob un o'r 22 prif gyngor yng Nghymru ac, yn ogystal ag adrodd yn lleol i bob cyngor, rydym hefyd yn bwriadu llunio adroddiad cenedlaethol.

Yr hyn a ganfuom

- 16 Yn gyffredinol, gwelsom er bod **gan y Cyngor drefniadau i gefnogi ei gynaliadwyedd ariannol, nid yw'r trefniadau hyn yn effeithiol wrth fynd i'r afael â maint ei fwllch cyllideb a'i gronfeydd wrth gefn isel, sy'n risg sylweddol i'w gynaliadwyedd hirdymor heb newid trawsnewidiol.** Rydym yn nodi isod pam y daethom i'r casgliad hwn.
- 17 Mae gan y Cyngor strategaeth glir a gwybodus sy'n cael ei chyfathrebu'n effeithiol, ond mae maint yr arbedion a nodwyd sydd eu hangen a'r lefel isel o gronfeydd wrth gefn yn peryglu ei strategaeth. Mae strategaeth ariannol glir, gadarn a chytunedig yn bwysig i nodi sut y bydd y Cyngor yn ymateb i bwysau cyllido a ragwelir yn y dyfodol, ac yn enwedig sut y bydd y Cyngor yn cwrdd â'i fwllch cyllido rhagamcanol yn y tymor byr, canolig a hir.
- 18 Mae cynllunio ariannol y Cyngor yn rhoi manylion clir o'i ddull strategol o gynaliadwyedd ariannol dros y tymor canolig. Yn benodol, mae'r Cyngor wedi ymgysylltu â phartneriaid allanol, gan gynnwys CIPFA, i wella ei ddealltwriaeth o gyfleoedd i nodi cynilion a chynhyrchu incwm, ac mae wedi gweithio'n dda gydag aelodau i'w cynnwys yn y broses o bennu'r gyllideb.
- 19 Fodd bynnag, nid yw cynigion o'r gwaith allanol hwn, ynghyd ag agenda trawsnewid y Cyngor, wedi'u gweithredu eto ac nid yw eu heffaith ar gynaliadwyedd ariannol y Cyngor yn cael ei brofi ac mae'n debygol y bydd yn gyfyngedig ar gyfer cyllideb 2025-26. O ganlyniad, ni allwn ddod i ben ar effeithiolrwydd y trefniadau hyn.
- 20 Mae'r Cyngor wedi nodi diffyg disgwylidig o £32.3 miliwn ar gyfer 2025-26 a 2026-27 yn ei Gynllun Ariannol Tymor Canolig. Daw hyn ar ôl gorfod dod o hyd i £12 miliwn o arbedion i gydbwysu cyllideb 2024-25, trwy 86 o fentrau cyllideb ar draws pob maes gwasanaeth.
- 21 Roedd y rhan fwyaf o fentrau'r gyllideb ar gyfer symiau bach, gyda 65 o fentrau yn codi dim mwy na £50,000 yr un. Byddai hyn yn dangos 'sleisio salami' cyllidebau yn hytrach na newid mwy heriol a sylfaenol, fel trawsnewid. Dim ond rhai o'r mentrau hyn a gefnogwyd gan asesiadau effaith felly nid oedd y Cyngor yn deall effaith llawer o'i

fentrau cyllideb a nodwyd ar ddinasyddion yn uniongyrchol ac ar gyflawnadwyedd amcanion corfforaethol. Mae deall effaith yn galluogi cynghorau i osgoi gwneud arbedion sydd angen camau cywirol a allai gostio mwy yn y tymor hwy.

- 22 Mae'r Cyngor yn cydnabod ei lefelau isel o gronfeydd wrth gefn sy'n golygu nad oes gan y Cyngor lawer o le i reoli gorwariant yn ystod y flwyddyn neu arbedion na ellir eu cyflawni. Mae hyn yn cynyddu maint y risgiau cynaliadwyedd ariannol sy'n wynebu'r Cyngor ymhellach.
- 23 Mae gan y Cyngor ddealltwriaeth glir o'i sefyllfa ariannol, sy'n cynnwys rhai meysydd gwasanaeth sy'n ehangu'r galw a'r gost yn gyflym. Mae dealltwriaeth drylwyr o'r pwysau cyllido presennol a'r dyfodol, ochr yn ochr â risgiau eraill i gynaliadwyedd ariannol yn bwysig er mwyn sicrhau bod strategaeth ariannol y Cyngor yn hyddysg ac yn briodol i raddfa'r her ariannol y mae'n ei hwynebu.
- 24 Mae MTFP y Cyngor yn cynnwys amcanestyniadau ar gyfer ei fwch cyllideb am y ddwy flynedd nesaf, yn seiliedig ar dybiaethau a rhagolygon synnwyr a wiriwyd gyda phartneriaid allanol, megis meincnodi tybiaethau trwy Gymdeithas Trysoryddion Cymru, ac mae wedi nodi'r risgiau a'r pwysau allweddol y mae'n eu hwynebu.
- 25 Wrth bennu cyllideb 2024-25, roedd y Cyngor yn cydnabod risgiau gan gynnwys:
- dyfarniadau cyflog sy'n fwy na'r symiau a ddyrannwyd yn y gyllideb. Bydd pob cynnydd o 1% yn costio £1.15m y flwyddyn i staff y tu allan i ysgolion a £533k i staff ysgolion.
 - pwysau ar wasanaethau galw uchel, yn enwedig digartrefedd a gofal cymdeithasol, sy'n uwch na'r cynnydd sydd eisoes wedi'i gynnwys yn y gyllideb, a allai arwain at alw ariannol ychwanegol o £1-2 miliwn.
 - ansicrwydd ynghylch elfennau o gyllid y llywodraeth ganolog.
- 26 O reidrwydd, mae'r Cyngor wedi canolbwyntio ar ei sefyllfa tymor byr a chydbwysu cyllidebau blynyddol, fel sy'n ofynnol yn ôl y gyfraith. O ganlyniad, nid yw'n glir sut mae'n cydbwysu hyn â'r tymor hir, er enghraifft sut mae'n lliniaru effaith hirdymor penderfyniadau tymor byr.
- 27 Gyda maint yr arbedion cronus sydd eu hangen, bydd yn rhaid i'r Cyngor ystyried sut mae'n lleihau ei gostau, os yn bosibl, mewn modd mwy sylfaenol, megis trawsnewid gwasanaethau sylweddol neu gydweithredu. Fodd bynnag, mae hyn ar ei gamau cynnar o adnabod ac archwilio ceisiadau. Efallai y bydd angen i'r Cyngor ystyried cynigion a rhannu'r ystyriaethau hyn gydag aelodau wrth bennu cyllidebau yn y dyfodol. Rydym yn cydnabod nad yw newid trawsnewidiol bob amser yn hawdd nac yn anochel bod cynigion yn arwain at arbedion.
- 28 Mae gan y Cyngor ystod o drefniadau adrodd sy'n caniatáu craffu a sicrwydd i'r Aelodau. Mae trefniadau adrodd clir, rheolaidd a thryloyw yn bwysig er mwyn galluogi goruchwyliaeth effeithiol o sefyllfa ariannol y Cyngor, y camau y mae'n eu cymryd i sicrhau ei gynaliadwyedd ariannol ac effaith hyn ar ei gymunedau lleol.
- 29 Mae gan y Cyngor amrywiaeth o adrodd i uwch swyddogion ac Aelodau, yn gyhoeddus ac yn breifat, sy'n rhoi sicrwydd a'r cyfle i herio a chefnogi. Mae hyn yn cynnwys olrhain cynnydd yn erbyn cynilion a gynlluniwyd ac adrodd yn rheolaidd.

- 30 Mae'r Cyngor hefyd wedi gweithredu ein hargymhelliad ar gyfer 2021 i gyhoeddi MTFP a chraffu arno bob blwyddyn gan Aelodau.
- 31 Mae Cyfansoddiad a Chylch Gorchwyl y Cyngor yn darparu eglurder i rolau ei Bwyllgor Llywodraethu ac Archwilio (GAC) a'r Pwyllgor Goruchwylio Cyllid ac Adnoddau a Chraffu (FROSC) mewn materion ariannol. Mater i FROSC yw craffu ar benderfyniadau ac i GAC geisio sicrwydd ynghylch effeithiolrwydd prosesau a systemau sydd ar waith. Mae swyddogion wedi cadarnhau eu bod yn gweithio gyda'r ddau bwyllgor i sicrhau bod eu ffocws wedi'i anelu at y rhannau perthnasol o weithgarwch ariannol y Cyngor.

Ein hargymhellion ar gyfer y Cyngor

Arddangosyn 1: ein hargymhellion ar gyfer y Cyngor

Argymhellion

- A1 Mae gwendidau o ran sut mae'r Cyngor yn nodi arbedion. Er mwyn newid hyn, dylai'r Cyngor:
- 1.1 gweithio gyda swyddogion ac Aelodau i ddatblygu trefniadau ar gyfer nodi arbedion graddfa a all effeithio ar ei bwllch cyllidebol a nodwyd; a
 - 1.2 datblygu a gweithredu trefniadau i nodi a gwerthuso effaith yr arbedion hyn ar wasanaethau a defnyddwyr gwasanaeth.

Atodiad 1

Cwestiynau a meini prawf archwilio

Arddangosyn 2: cwestiwn cyffredinol: A oes gan y Cyngor drefniadau priodol i gefnogi ei gynaliadwyedd ariannol?

Cwestiwn Lefel 2	Meini prawf
A oes gan y Cyngor strategaeth glir ar gyfer ei gynaliadwyedd ariannol hirdymor?	<ul style="list-style-type: none">• Mae'r Cyngor wedi nodi'n glir ei ddull strategol o gefnogi ei gydnerthedd ariannol dros y tymor byr, canolig a hir.• Mae gan y Cyngor gynllun ariannol tymor canolig.• Mae dull strategol y Cyngor yn cael ei ddeall a'i gefnogi'n eang gan uwch swyddogion.• Mae'r Cyngor wedi ystyried ystod eang o opsiynau i wella ei gynaliadwyedd ariannol hirdymor, gan gynnwys cymharu â chyrrff eraill.• Mae'r Cyngor wedi nodi'r holl arbedion y mae'n bwriadu eu gwneud i gwrdd â'i fwllch cyllido dros y tymor canolig, gyda chefnogaeth cynlluniau â thystiolaeth dda yn seiliedig ar ragdybiaethau rhesymol.• Mae strategaeth y Cyngor yn cynnwys y defnydd strategol o gronfeydd wrth gefn i reoli ei raglen arbedion dros y tymor canolig.• Mae'r Cyngor wedi modelu effaith ddisgwyliedig ei strategaeth ariannol dros y tymor canolig (e.e. gostyngiadau posibl mewn gwasanaethau a lefelau'r dreth gyngor ar gymunedau lleol).
A yw strategaeth ariannol y Cyngor yn cael ei chefnogi gan ddealltwriaeth glir o'i sefyllfa ariannol?	<ul style="list-style-type: none">• Mae'r Cyngor wedi cyfrifo ei fwllch cyllido dros y tymor byr i'r tymor canolig yn seiliedig ar ragdybiaethau rhesymol.• Mae'r Cyngor wedi meincnodi ei ragdybiaethau gyda chyrrff cymharol priodol.• Mae gan y Cyngor ddealltwriaeth dda o'i bwysau cyllideb allweddol yn y tymor canolig a'r tymor hir.• Mae gan y Cyngor hanes o fynd i'r afael â phwysau cyllideb allweddol yn llwyddiannus.• Mae'r Cyngor wedi nodi'r risgiau allweddol i'w gynaliadwyedd ariannol ac wedi rhoi mesurau lliniaru ar waith.

Cwestiwn Lefel 2	Meini prawf
<p>A yw trefniadau adrodd y Cyngor yn cefnogi goruchwyllo ei gynaliadwyedd ariannol yn rheolaidd?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Mae'n amlwg pwy sy'n gyfrifol am fonitro sefyllfa ariannol y Cyngor, gan gynnwys ei gynaliadwyedd dros y tymor canolig i'r tymor hir. • Mae'r Cyngor yn adrodd ei sefyllfa ariannol yn rheolaidd i aelodau er mwyn galluogi goruchwyllo a chraffu. • Mae gan y Cyngor drefniadau i adrodd yn dryloyw effaith / effaith ddisgwyliedig ei strategaeth ariannol ar gyflawni ei amcanion corfforaethol ac ar gymunedau lleol i aelodau a rhanddeiliaid eraill. • Mae cynllun cynilo y Cyngor yn cynnwys yr hyn y cytunwyd arno, faint o gynnydd sydd wedi'i wneud wrth weithredu, a chysylltiadau â'i gyllideb a'i gynllun ariannol tymor canolig. • Mae'r Cyngor yn adrodd yn rheolaidd am gynnydd o ran cyflawni arbedion arfaethedig i aelodau er mwyn galluogi goruchwyllo a chraffu.

Archwilio Cymru
1 Cwr y Ddinas
Caerdydd CF10 4BZ

Ffôn: 029 2032 0500

Ffacs: 029 2032 0600

Ffôn testun: 029 2032 0660

E-bost: post@archwilio.cymru

Gwefan www.archwilio.cymru

Rydym yn croesawu gohebiaeth a galwadau ffôn yn Gymraeg a Saesneg.
Rydym yn croesawu gohebiaeth a galwadau ffôn yn Gymraeg a Saesneg.